

fyrestedømmer Bremen og Verden til Englands Georg I, der også var kurfyrste af Hannover, for 8 tønder guld, der skulle udbetales i zweidritler. I Sverige var en tønde guld lig 100.000 daler s.m. Hvis denne daler sank i værdi, mindskedes også »guldtønden«.

Tønning. By nord for Ejderen i det sydvestlige Slesvig tilhørende de gottorpske hertuger 1544-1720. Her oprettedes et møntværksted 1689, hvor der blev slået dukater og zweidritler. Tønning blev part i krigsbegivenhederne, da fæstningen 1713 åbnede sine porte for den svenske hær med Magnus Stenbock i spidsen. Svenskerne måtte dog fortrække 1714, og fra denne begivenhed foreligger en del satiriske medaljer. Efter dette overflyttedes Mønten med maskiner og alt inventar til Rendsborg, som ansås for et sikrere sted. Samtidig gik møntmester Bastian Hille i dansk tjeneste.

Lit: NNUM 1953 s.57-62.

Tønsberg (Tunsberg). By i den sydøstlige del af Norge ved Oslofjorden. Brakteater fra både før og efter kong Sverre (1177-1202) med bogstav »T« er foreslået henført til denne by. Også nogle mønter fra Eirik Magnusson (1280-1299) er antagelig herfra.

Lit: K.Skaare: Utmyntningen i det gamle Tønsberg. By og Borger, Vestfoldminne 1971 s.86-102; NNF-Nytt marts 1979 s.4-10, 1982:2 s.2,7-12.

Tørringfundet. Større dansk møntfund, der fremkom 2. april 1830 i landsbyen Tørring i Skanderborg amt i Jylland. Da nogle børn gled ned ad en sandbanke, skete et lille jordskred, hvorved en lerkrukke rullede ud og gik itu, så mønterne kom til syne. Børnene og andre fra byen forsynede sig, men skolelæreren og amtmanden fik indsamlet ca. 2.600 stykker, som sendtes til Møntkabinetet i København. Der er i dag ikke

fuld klarhed over, hvilke mønter det var, idet mønterne ved → Chr.Ramus' død delvis fandtes sammenblandede med Selsøfundet. Der var heller ikke opstillet en fundliste, ligesom de 566 formodede danske mønter var blevet indlagt i Møntkabinetets hovedsamling uden proveniens. Eet ligger dog fast, at fundet, der indeholdt vikingetidsmønter, er nedlagt ca. 1060.

Lit: Danmarks middelalderlige skattefund, Kbh.1992, Vol.I s.245-250.

Tørstempel. Et stempel, der ikke er beregnet til prægning af mønter, men til at presse et blindstempel i en pengeseddel.

Tårnknappfund. Så tidligt som i 1000-tallet var det nogle steder skik at gemme mønter og medaljer i tårnknappen ved færdiggørelse af en bygning, på samme måde som skikken med → grundstensmønter. Sådanne fund kendes bl.a. fra den fynske herregård Løgismose (ca.1640) og fra Vor Frelsers Kirke i København fra 1750.

Lit: Nat.Arb. 1956 s.98; NNUM 1962 s.8-9; Børs-Avisen 1978.

U

Ubeskrevne mønter eller upublicerede mønter er mønter, der for første gang beskrives og afbildes i en numismatisk publikation som f.eks. et møntkatalog, en fundbeskrivelse eller et auktionskatalog. Sådanne henvisninger er værdifulde kilder for den numismatiske forskning.

Ubestemte mønter (fr.: Cabinet d'ignorance). Udtryk brugt om mønter i en samling, hvis ejer endnu

ikke har nået eller ikke har kunnet identificere de pågældende stykker.

Udbredelsesområde → Omløbsområde.

Udbyttedmønter (ty.: Ausbeutemünzen). Mønter præget af ædelmetaludbytte fra en bestemt grube eller loka-

Bispedømmet Breslau, Caspar von Logau (1562-1574): Ausbettedukat 1567 fra gruben Zuckmantel.

litet, hvis oprindelse tydeligt fremgår af mønten i enten billede eller tekst eller begge dele. I romersk møntvæsen haves et par eksempler på kobbermønter, der angiver: METALLI PANNONICI og METALLI NORICI. Ellers er det hovedsagelig en tysk foretælse. De ældste stykker på 1, 3, 6 og 8 taler fra hertug Friedrich Ulrich af Braunschweig (1625-1634) er præget af sølv fra gruben St. Jacob i Harzen; og siden 1650 har hertug Christian Ludvig af Lüneburg præget 1, 3, 4, 5, 8 og 10 reichstaler. Denne type mønter findes i stort antal fra sølvbjergværkerne i Harzen, Erzgebirge, Schwarzwald, Ilmenau, Stolberg, Mansfeld

Braunschweig-Wolfenbüttel, Karl I (1735-1780): Ausbeutetaler 1761 fra gruben Segen Gottes.

Udfy

etc. De sidste tyske er de indtil 1862 prægede preussiske Mansfelder ausbeutetaler med bagsideteksten: SEGEN DES MANSFELDER BERGBAUES. Til udbyttømønter regnes også de såkaldte → flodguldsdukater, hvor materialet er udvasket

*Baden, Leopold (1830-1852):
Ausbeute-kronentaler 1836.*

flodguld fra floderne Donau, Inn, Isar og Rhinen. I Skandinavien findes enkelte eksempler på udbyttømønter, bl.a. dukater slået af guld fra Guinea og Kina.

Udfyldningsstykke (eng.: Filler, ty.: Füller). Betegnelse for en mønt af ringe kvalitet, som beholdes i samlingen, indtil et bedre eksemplar er fundet. Visse mønter kan være så sjældne eller kostbare, at man hellere accepterer et dårligt stykke end intet.

Udfyldte stempler (eng.: Filled dies). Stempler tilstoppet med snavs, glødeskaller etc. i dele af designet vil altid efterlade en svagt eller partielt

svagt præget mønt. Udtrykket bruges også om en anden fejl – de såkaldte udfyldte bogstaver. Et udfyldt »o« på mønten er resultatet af, at den lille tap i midten af o'et i stemplet brækker af, således at hele o'et bliver fyldt med materiale under prægningen. Det samme kan ske med andre bogstaver og motivdele. Der er reelt ikke tale om udfyldte stempler, men snarere om det modsatte, men samlerne bruger fortsat den fejlagtige betegnelse for fænomenet.

Udkastningsmønt → Kastemønt.

Udlånsregnskabspinde (eng.: Tally sticks). En middelalderlig metode til at holde rede på udlånte penge og den mest sikre form for private checks. Hakker blev skåret i kanten af en tilskåret hasselkæp og indikerede dermed den udlånte sum. Detaljer vedrørende transaktionen blev skrevet på den ene side sammen med navnet på skyldneren, hvorefter pinden blev splittet på en bestemt måde. Den lille halvdel med navnet på skyldneren kunne eventuelt af udlåneren sættes i cirkulation som betalingsmiddel, og ejeren af den kunne til enhver tid gå til den person, hvis navn stod på pinden og kræve beløbet udbetalt. Den anden halvdel blev så hentet frem, og passede de sammen, blev beløbet udbetalt og de to pinde tilintetgjort.

Udmærkelsestegn → Ordener; Medaljer (Belønningsm. etc.).

Udmøntningsformel. Et andet ord for → møntfod, dvs. en formel, der angiver hvor mange mønter af en bestemt type, der kan udmøntes af en mark sølv eller guld med en given finhed. Eksempel: 8 stykker på den 14 2/18 lodige mark.

Udmøntningsomkostning → Slagskat.

Udmøntningstal. Kontrol med antallet af prægede mønter spillede i ældre tid en stor rolle, hvor der var tale om store værdier i sølv og guld. I dag, hvor moderne maskiner spyr mønter af uædelt metal ud i tonsvis, er kontrollen baseret på helt andre forhold. Udmøntningstal for den enkelte årgang er i dag af betydning for samlerne, idet et mindre antal mønter end normalt af en bestemt type kan indikere, at den pågældende årgang måske bliver »god«. De fleste moderne møntkataloger bringer udmøntningstallene som en hjælp til samlerne.

Udstillingsmedalje → Prisme-dalje.

Uglemønt. Betegnelse for en antik græsk typemønt fra Athen, der afløste de såkaldte → våbenmønter fra omkring 510-505 f.Kr. Forsiden afbilder et Athene-hoved, medens bagsiden viser en ugle og bogstaverne A Θ E, der er en forkortelse for Athenaion. I den arkaiske tid frem til 480 f.Kr. er præget store mængder af denne type, først og fremmest tetradrachmer. Den første arkaiske type viser Athena med udekoreret hjælm; medens hjælmen i den klassiske tid (479-223 f.Kr.) og i hellenistisk tid (223-31 f.Kr.) for det meste er prydet med olivenblade. Sølv et til den enorme mængde mønter kom fra de rige sølvminer i Laurion. Mønten, hvis type var uforandret over en meget lang årrække, blev en anerkendt handelsmønt, der efterliggedes andre steder som i Syrien, Arabien, Ægypten og Baktrien.

Uhlhorn, Diedrich (1764-1837). Tysk ingeniør og opfinder af → knæledspresen, som han patenterede 1817. De følgende 60 år fremstilledes 200 af disse maskiner, og de brugtes langt ind i 1900-tallet. Den kgl. Mønt i København fik sin første Uhlhorn prægemaskine 1841, den følgende året efter (kan i dag ses i forhal-

len til Mønten i Glostrup) og senere endnu flere maskiner. Uhlhorns design blev snart efter kopieret og modificeret af en franskmænd ved navn Thonnelier, som tidligere havde arbejdet sammen med Uhlhorn. 1862 fik firmaet Uhlhorn & Sohn en aftale med det engelske firma Ralph Heaton & Sons i Birmingham om at fremstille og sælge hans maskiner. Alt i alt blev det til mere end 550 møntprægmaskiner. Det fortælles, at da Royal Mint i London i 1950 stod og skulle bruge nogle af de uhlhornske maskiner her og nu, kunne de ikke leveres hurtigt nok, hvorefter man selv fremstillede dem på egne værksteder – 12 stk. ialt.

Lit: NR 1993 (nr.36) s.36-37.

Ulhorns presse → Knæledspresse.

Ulfeldere → Hebræermønter.

Ulrique. Navnet på en svensk 2 mark (carolin) udmøntet 1719 under Ulrika Eleonora (1718-1720). På samme måde kaldtes 2 mark stykket under Frederik I af Hessen Kassel (1720-1751) for »Frederik«, og stykker med Adolf Frederiks billede (1751-1771) gik under navnet »Adolphin«.

Umajjaderne → Omajjaderne.

Unce. Dansk vægtenhed afledt af det latinske → uncia. (ty.: Unze, fr.: Once, it.: → Oncia, eng.: Ounce, sp.: Onza).
→ As, → Pund, → Libra, → Uncialis, → Troy Pound.

Uncia er 1/12 af et romersk pund (libra), der oprindeligt var lig den såkaldte as (libral as), således at 1 as=12 unciae. Unciaen er udmøntet fra omkring 289 f.Kr., hvor den vejede ca. 27 g, men på grund af assens reduktioner faldt også vægten af unciaen. Møntenheden er forsynet med eet punkt (1 uncia) som værdiangivelse.

Romerriget: Uncia 225-217 f.Kr.

Uncialis. Latinsk betegnelse for de tidlige → guldengroschen (gyldengroschen), der havde en vægt på 1 unze (uncia) eller 2 lod, dvs. ca. 27 g.

Uncialis → Gylden.

Uncial standard. Et af → assens mange reduktionstrin. Ordet angiver, at assens vægt nu kun er 1/12 romersk pund (uncia), dvs. en teoretisk vægt på ca. 22,33 g. Andre reduktionstrin er → semilibral, post-semilibral, sextantal og semuncial standard.

Underlødige. En mønt er underlødige, når den ikke indeholder det fastsatte kvantum ædelmetal. I ældre tid måtte møntmestrene stå til regnskab over for kongen, hvis mønterne ikke var gode nok. Det var heller ikke ualmindeligt, når man i 1300 til 1600-tallet efterlignede andre landes typer, at efterligningerne næsten altid var underlødige, dvs. dårligere end forbilledet. Udtrykket bruges også om småmønter, hvor forholdet mellem pålydende og den indre værdi (metalværdi) er særlig stor på grund af en møntherres ønske om større profit.

Underregningsenhed er mindre

møntenheder i forhold til hovedmønten; f.eks. øre i forhold til krone, pfennig i forhold til mark og cent i forhold til dollar etc.

Understempel (eng.: Anvil Die, Pile eller Standard). Det underste af de to stempler, hvormellem en mønt bliver præget.

Understukne mønter er udtryk for, at mønter er fjernet fra et møntfund, inden myndigheder eller museer har fået kontrol over fundet. Hvis museet ikke får alle mønter i et møntfund, kan det måske ødelægge møntfundets → indre kontekst. Desværre kendes mange eksempler på understukne mønter, bl.a. → Grenåfundet, Nakskovfundet og → Runde-fundet.

Ungersk gylden → Dukat.

Unicorn. Skotsk guldmønttype indført 1486 under James III (1460-1488) med en værdi af 18 shillings. Mønten har sit navn fra bagsidemotivet med en enhjørning (unicorn), som støtter det skotske våbenskjold. Mønten vejer 59 grains (3,82 g), er af 21 karats guld og har et finguldindhold på 3,34 g. Mønttypen er sidst præget 1517 under James V (1513-1542).

Uniface → Ensidig prægede mønter.

Unik (Unikum) (flertal: Unika), udlødt af det latinske unicus, der betyder »eneste af sin slags« og bruges om mønter, der kun er kendt i eet eksemplar. → R, RR, RRR.

Unit. Kobber- eller billonmønt med en vægt omkring 3,3 g fra Delhi Sultanatet i Indien fra 1180 og frem til begyndelsen af 1500-tallet. En guld unit på 4,2 g findes også.

Unit. Møntenhed brugt fra 1883 i de franske stater Gabon, Central

Unit

Congo og Equatorial Afrika. 5 francs=1 unit. Der fremstilledes en række primitive tegn af zink i franc værdier samt nogle prægede messing tegn med værdien 1, 5 eller 10 (unit). Disse erklæredes lovlige betalingsmidler 1887 og cirkulerede til 19. sept. 1888.

Unite (Unit). Engelsk og skotsk guldmønt, der 1604 afløste → sovereign, og som denne havde værdien 20 shillings. Mønten vejede lige under 155 grains (10,04 g) med

England, Charles I (1625-1649):
Unite u.år.

et finguldinghold på 9,2 g. Mønten skulle markere, at England og Skotland var blevet forenet (united). Udmøntningen fortsatte under Charles I (1625-1649), hvor mønten bar værdibetegnelsen XX, dvs. 20 (shillings). Den prægedes også under Commonwealth (1649-1660), og sidste udmøntning, der tillige markerede slutningen på de håndprægede mønter (→ hammered coins), fandt sted 1662 under Charles II (1660-1685). Mønten blev herefter afløst af de maskinprægede (→ milled coinage) → guinea, der fra begyndelsen

ligeledes gjaldt 20 shillings.

Universalsamling. Samling med mønter fra alle områder og tidsperioder repræsenteret. En sådan samling er det i dag næsten umuligt for private at bygge op – det må være museernes opgave. Derimod kan man med held opbygge en samling med enkelte smukke og repræsentative stykker fra hvert område, hvilket da betragtes som en → tværsamling (tværsnitssamling). → Samlerområder.

Universitetets Myntkabinet, Oslo, grundlagt efteråret 1817 efter køb af 6300 græske og romerske mønter fra Den kgl. Mønt- og Medaillesamling i København, i dag den vigtigste numismatiske institution i Norge. I 1992 talte samlingen ca. 190.000 stykker. I 1903 fik samlingen til huse i Historisk Museum. Under den tyske okupation blev samlingen pakket ned og gemt, og den blev først opstillet igen 1951.

Lit: L. Amundsen: Numismatik (Universitetet i Oslo 1911-1961, Vol.I s.323-325); NNUM 1967 s.249-260, 1990 s.30-32; MN april 1975.

Uppsala i Svealand i Sverige har antagelig haft en produktion af middelalder-mønter under Knut Eriksson (1167-1196). Der er ligeledes præget mønter under Johan Sverkersson (1216-1222) og under Knut Långe (1229-1234). Efter 2. verdenskrig fandtes en lille penning med indskriften: REX UPSALIE. Den antages at kunne være præget af oprørsfolkene mod kongemagten ca. 1250. Gustav Vasa (1521-1560) begyndte prægning i byen 1522-1523 (gyllen og 1 øre), og under Johan III (1568-1592) er 1589 præget ørtug og fyrk.

Lit: N.L.Rasmusson: Rex Upsalie, Stockh. 1952; SNT 1994 s.28-33.

Uppsala Universitetets Myntkabinet. Betydende svensk møntsamling, der kan føres tilbage til det såkaldte

»Augsburgska konstkåpet«, som Karl XI i 1694 skænkede til Uppsala Universitet. Først fra 1740'erne tog møntkabinetet dog en noget fastere form, og gennem årene er skænket hele samlinger og interessante enkeltstykker til kabinettet. 1978 talte samlingen 34.000 mønter og medaljer, nogle tusinde sedler og et antal polletter.

Lit: MK 1978 nr.3 s.68-73,87; NNÅ 1937 s.143-144.

Up side down → Stempelstilling.

Upstalboomtaler. Plattysk udtryk for »Aufstellungsbaumtaler« - en betegnelse, der brugtes om en taler (Cr.100) fra Hannover præget 1865 under Georg V (1851-1866) til minde om 50 året for unionen mellem Øst-

Hannover, Georg V (1851-1866):
Upstalboomtaler 1865.

friesland og Hannover. Mønten har fået sit navn efter bagsidemotivet med det store træ, hvorunder rådsforsamlingerne holdtes, og hvor beslutningerne i ældre tid blev taget.

Upublicerede mønter → Ubeskrevne mønter.

Ursulataler. Navnet på de første kølner → guldengroschen 1512 og 1516 (Dav: 9145, 9148). Mønten har sit navn fra bagsidemotivet med den hellige Ursula med ledsagere, medens forsiden afbilder de hellige tre konger. Sidstnævnte er årsagen til, at mønten undertiden også kaldes dreikönigstaler (trekonge daler).

Urtukiderne (ty.: Ortukiden, eng.: Artukids, Artuqids). Et sunittisk-turkmensk dynasti opkaldt efter Urtuk, der var turkmensk officer i sjeldsjukkerhæren. Han blev først guvernør i Jerusalem, en post som senere blev overtaget af hans to sønner Sukman og Ghazi. De blev drevet ud 1096 e.Kr. af → fatamiderne. Sukman blev da guvernør i Diyar Bakr-regionen i den nordlige del af Tyrkiet grænsende til det iranske sjeldsjukiske rige fra 495 AH (1102 e.Kr.). Denne del af det urtukidiske rige kaldes normalt Urtukiderne fra Kayfa

Urtukiderne, Kuteb al-Din il-Ghazi II (1176-1184): Bronze dirhem.

og Amid, men det overlevede kun til 1232 e.Kr. En anden gren med center i Mardin i det sydøstlige Tyrkiet havde Ghazi som guvernør fra 502

AH (1108/9 e.Kr.) og overlevede til 1408 e.Kr. De betegnes som Urtukiderne fra Mardin. Begge grene af dynastiet er især kendt for deres flotte bronzemønter, hvis motiver var inspireret af romerske og af byzantinske og sjeldsjukiske mønter. De sølv-dirhemer, der udmøntedes, var stort set identiske med den → ajjubidiske aleppo-type.

Usignerede mønter og medaljer. Mønter eller medaljer, som i om- eller indskrift savner oplysning om stempelskærer eller medaljør. → Signatur.

Uslinger. Folkeligt navn på norske 1 krone sedler 1940-1950. → Quislinger, Bolschevikker og Rødgardister.

Usmani (Asmani) → Mushtari.

Usualmünzen. Tysk 1500 og 1600-tals udtryk for alle mønter, der ikke er præget efter rigsmøntfoden, men efter en dårligere møntfod og kun bestemt til lokal cirkulation, dvs. inden for et begrænset område, en by eller stat. Ordet er egentlig blot et andet udtryk for det senere → landmünze. I Rhein-området kaldte man allerede i 1500-tallet enhver albus, der var ringere end raderalbus eller zollalbus for en usualalbus.

V

Vadstena. Svensk møntsted ved Vättern, hvor de såkaldte → blodsklipningar 1568 blev præget. Årsagen, til at man flyttede et møntværksted til Vadstena i efteråret 1586, er ukendt, men i tiden indtil 1587 er her præget den smukke 1 riksdaler

samt multipla heraf i værdierne 4, 3 og 2 daler samt 1/2 daler. Den sidste udmøntning fandt sted under Johan, hertug af Östergötland (1606-1618), hvor der 1611-1617 er præget 1 øre samt 4 mark stykker i 1613-1614.

Valgsprog (ty.: Devise, eng.: Motto). De fleste regenter har deres valgsprog – også de fleste danske konger – men skikken er i Danmark først slået igennem med Chr.3. (1534-1559), og ses herefter jævnligt på danske mønter. Særlig kendt er Chr.4.'s (1588-1648) Regnat Firmat Pietas (Fromhed Styrker Rigerne), som ofte på mønter forekom i den forkortede form: R.F.P. Det blev af menigmand udlagt som »Riget Fattes Penge«. Til at begynde med var valgsprogene på latin, men Chr.8. (1839-1848) antog et valgsprog på dansk. Den nuværende danske Dronning Margrethe II har valgt: Guds hjælp, folkets kærlighed, Danmarks styrke. De svenske konger har siden Gustav Vasa (1521-1560) hovedsagligt anvendt valgsprog på større sølvmønter. De første svenske konger har benyttet indtil flere valgsprog. Også for Sveriges vedkommende gælder det, at man først anvendte valgsprog på latin for senere at gå over til valgsprog på svensk. Sveriges nuværende konge Carl XVI Gustav har valgt: För Sverige i tiden. Det antagelig bedst kendte udenlandske valgsprog eller motto er det amerikanske: In God we trust.

Lit: NFM VII (1925) s.207-208,223-228,231-232; MN 1979 s.36-38; Bertel Tingström: Svensk Numismatisk Upslagsbok s.59-61.

Valløfundet. Dansk møntfund, undertiden også benævnt Stolpehusfundet. Det kom for dagen 1837 ved grøftegravning på en jordlod ved Stolpehus tilhørende Vallø Gods. Ifølge ældre oplysninger indeholdt fundet 2253 mønter, men ved C.J.Thomsens indførelse i Møntkabinetets fundprotokol er kun angivet

Vals

1150 stk. Desuden er 673 stk. tyske mønter samt en del brudstykker tilbage sendt finderens samme år. I den rekonstruerede liste var 77 danske mønter fra Knud d. Store (1018-1035) til Svend Estridsen (1047-1074), medens resten var engelske og tyske penninge. Nedlægnings tidspunktet er skønnet at være efter 1053.

Lit: Danmarks middelalderlige skattefund, Kbh. 1992, Vol. I s. 224-230.

Valseprægede mønter er mønter præget i et → møntvalseværk eller → lommevalseværk. En del kendetegn på disse mønter gør, at man kan skille dem ud som valseprægede. For det første har de ofte et lidt hvælvet udseende, dernæst er forside og bagside altid med en bestemt orientering i forhold til hinanden, som f.eks. op-op eller op-ned. Hvis tandhjulene, der forbandt de to valser, var lidt slidte, skete en forskydning under prægningen. Når mønterne bagefter blev udlokkede eller udstansede, sørgede man for, at det motiv, der vendte opad, blev centreret under udstansningen. Der ved fik det bagvedliggende prægebillede, der var lidt forskubbet, ikke hele præget med. Sliddet kunne endda være så grelt og have medført så stor forskydning, at der kunne ses to halve præg på bagsiden.

Ten med to ikke udstansede valseprægede svenske 1/6 öre s.m. (sessling) 1673 fra Karl XI (1660-1697) (SM 363a).

Imellem stemplerne på valsen indsløges ofte stjerner, prikker eller andre tegn, så der stadig var hold i materialet mellem to indgraveringer. Et andet kendetegn ved valseprægede mønter er det forhold, at motivet skal graves over ovalt for at give et cirkelrundt aftryk, fordi præget følger valsens krumme overflade. Forsyndede man sig mod dette forhold, fik man mønter, hvor den cirkelring, der adskilte tekst og motiv, var en smule oval.

→ Ovale møntbilleder.

Valseværk → Møntvalseværk.

Valuta (ty.: Währung). Ord med flere betydninger. Først og fremmest er det betegnelsen for den gældende pengesort i et land. Man taler om den nationale valuta kontra den udenlandske valuta. Vekselkursen angiver, hvor meget en fremmed valuta er værd i landets egne penge.

Valutareform. Møntreform iværksat af en stat efter sammenbrud af dets mønt- og seddelvæsen. Som dansk eksempel kan nævnes valuta- eller pengereformen 1813 efter den såkaldte statsbankerot. Tyskland fik en valutareform 27/6-1948 ved D-markens indførelse. Den gamle reichsmark valuta blev afskaffet, og

hver tysker kunne kun få vekslet 60 RM (reichsmark) til 60 DM (deutsche mark). Alle andre fordringer og tilgodehavender blev omregnet efter forholdet 10:1.

Valvation var i ældre tid (især fra 1500 til 1800-tallets begyndelse) en ofte statslig fastlæggelse af værdien af forskellige mønttyper; hovedsagelig udenlandske, som hyppigt cirkulerede i landet, men undertiden også ældre nationale typer, som måske på grund af for stor uoverensstemmelse mellem deres nominelle og reelle værdi måtte nedsættes i værdi. I Tyskland afholdt de enkelte møntforbund (møntunioner) med regelmæssige mellemrum møder eller probationsdage, hvorunder de prøvede de forskellige mønttyper og derefter fastsatte deres værdi. Sådanne oplysninger, der var særdeles vigtige for handelsfolk og vekselere, blev samlet og udgivet i de såkaldte valvationstabeller (valuationer), som i dag er af stor betydning for historikere og numismatikere. Senere kaldtes sådanne bøger for »contorister« for til slut at benævnes »håndbøger«.

Lit: KL bd.19 sp.482-483; NM bd.31 s.75-90.

Van. Oprindelig en vietnamesisk regnemønt. På en række annamesiske mønter fra 1800-tallets midte til 1945 findes værdiangivelsen Van (kin.: Wen). Mønterne, hovedsagelig af kobber eller bronze, findes i værdierne 6, 8, 10, 20, 30 og 50 van.

Variant. Mønt eller medalje, der afviger lidt eller meget fra normale katalog referencer. Det gælder især, hvis det drejer sig om mindre variationer, og hvis referencen er et variantkatalog. I det tilfælde kan man enten skrive type-katalog-referencen efterfulgt af et »var« (for variant), eller man kan vælge at skrive → Cfr. (Cf.) efterfulgt af variant-katalog referencen; idet der refereres til det stykke, der kommer tættest på.

Varmpresning. Metode, der især fra 1960'erne blev taget i anvendelse ved fremstilling af store medaljer med højt relief. I en presse, der kan give et tryk på op til 500 tons, bliver både materiale og prægeform opvarmet indtil ca. 200 grader celcius alt efter materiale. Det mindre energi-forbrug ved varme-deformation sammenlignet med kold-deformation skyldes ikke alene metallernes mindre styrke ved høj temperatur, men også at der ikke opstår deformations-hårdhed. Yderligere er deformations-hastigheden af stor betydning, idet en presning ved lille hastighed giver mindre modstand end ved en deformation ved slag, som det kendes fra møntprægning.

Varmprægning. Teknik, der først og fremmest har været anvendt ved de antikke græske mønter, hvor det var næsten umuligt at udpræge det ofte meget høje relief, uden at materialet var opvarmet så meget, at det lod sig plastisk deformere. Dette medførte også færre slag og mindre kraft. Ved denne metode undgik man, at blanketten revnede i kanten som følge af for stor deformation, hvilket ikke så sjældent skete ved koldprægning.

Vasavåbenet er en del af det svenske rigsvåben. Våbenet består af et sammenbundet kornneg (sv.: Vase), der var den svenske vasaslægts familievåben. På mønter fra Gustav Vasas tid til Kristina (1632-1654) var vasavåbenet ofte det centrale motiv på mange mønttyper. Også på polske mønter under Sigismund III Wasa (1587-1632), Wladislaw IV Wasa (1633-1648) og Johan II Kasimir Wasa (1648-1668) findes vasavåbenet.

Vatu. Møntenhed i Vanuatu (tidl. Ny Hebriderne), som var under engelsk og fransk overhøjhed 1906 – 1980. Efter selvstændigheden 30. juli 1980 indførtes en ny valuta til erstat-

ning for den gamle franc, således at 100 francs=100 vatu. 1981 udkom et par jubilæumsmonter i sølv (50 vatu) og guld (10.000 vatu), hvorimod de almindelige cirkulationsmonter først udkom 1983.

V.E.I.C. forkortelse for United East India Company, det engelske kolonikompagni, der drev handel på Østen. Dets »købmandsmærke«, (ikke det officielle våben) var et hjerte inddelt i fire felter med bogstaverne V E I C. Hjertet var forsynet med en »hank«, der lignede et 4-tal, og som ikke havde noget med den aktuelle mønts værdi at gøre.

Vejby Strand fundet også kaldt »Skatten fra havet« er det næststørste danske guldmøntfund fra middelalderen. Det blev fundet juni 1976 i vandet ud for Vejby Strand på nordkysten af Sjælland af en svømmedykkende skoleelev, Jesper Egesø. Der var i alt 110 guldmønter vejende 695 g fordelt på engelske hele, halve og kvarte nobler 1351-1377. Mønterne gik til bunds sammen med et af datidens skibe af koggetypen, og heldige omstændigheder i forbindelse med kystændring og kyststrømme gjorde, at det sanddækkede vrage atter kom til syne omkring 600 år senere.

Lit: MN sept.1976 s.217; SN nr.7 s.18-19; Danefæ (Kbh.1980) fund 78; Skalk 1976 nr.6 s.9ff; Danmarks middelalderlige skattefund (Kbh.1992) Del 2 s.169-170 (fund 210).

Vejstrupfundet. Dansk møntfund, der kom til syne 15. dec. 1948 under plantning af træer i Vejstrup på Fyn. Det var da det næststørste fund af de såkaldte → borgerkrigsmønter, der var gjort i Danmark – 15.964 mønter havde ligget i en kuglepotte af gråbrændt ler indeholdende mønter fra Erik Menved (1286-1319) og Christoffer II (1319-1332). Kun 3 mønter var fra Erik Klipping. Fundet er antagelig nedlagt 1325-30.

Lit: NNÅ 1949 s.29-38; Danmarks middelalderlige skattefund, Kbh.1992, Vol.II s.74-77.

Velddaalder. Det hollandske modstykke til det danske udtryk → feltmønter. Medens vi ved dette udtryk udelukkende forstår mønter, der er præget på feltod, medregner hollænderne til denne gruppe også nød-mønter præget i belejrede byer – det vi betegner som → belejringsmønter.

Veld Pond. Betegnelse for en nød → pond præget i Sydafrika 1902 under boerkrigen. Mønten var af rent guld og kun præget i 986 eksemplarer. På forsiden står: Een Pond, medens bagsiden har indskriften ZAR (Zud Afrikaansche Republik) og årstallet 1902. Den noget primitive udførelse skete på feltod og har navn efter det hollandske → veld-daalder.

Vellon, spansk ord for → billon. Som møntbetegnelse en del brugt af spanierne i de Sydlige Nederlande fra 1500-tallet og en tid frem for kobbermønt eller sølvholdige kobbermønter (vellon, doble vellon, vellon-carolus etc.). I begyndelsen af 1800-tallet indførtes et konkurrerende system byggende på, at 20 reales de vellon=8 reales de plata (sølv). Den nye 20 reales de vellon vejede det samme og havde samme finhed som de ældre 8 realer, nemlig 27,08 g og finheden 0.903.

Vendeltoft, O.P. (1903-1991). Dansk agronom og redaktør med en levende interesse for mønter og pengesedler. Hans store samling, der også omfattede møntrelateret materiale som sparebøsser, punge, møntfordringer, møntvægte og vægtlodder mm. dannede grundlaget for oprettelsen af → »Pengehistorisk Museum«, der oprindeligt fik til huse i Frederiksborg Bank i Slotsgade i Hillerød. For dette var Vendeltoft direk-

Vend

tør, og her viste han rundt og berettede og arrangerede særudstillinger med et bredt pædagogisk sigte. Vendtofts største samlerinteresse var pengesedlerne, og han tog initiativet til oprettelsen af pengesedelfraktionnen i Dansk Numismatisk Forening og var tillige aktiv i arbejdet med referenceværket »Danmarks Officielle Pengesedler«. I 1985 modtog han DNF's æresmedalje og han udnævntes i 1991 til korresponderende medlem af foreningen.

Lit: NNUM 1991 s.149.

Vendiske Møntunion Den (ty.: Der Wendische Münzverein). Et møntforbund af nordtyske stater, der fra 1379 fastlagde fælles regler for sølvindhold og udførelsen af wittenprægningen, hvorefter der udsendes en såkaldt → reces. Oprindeligt bestod unionen af byerne Lü-

Lübeck: Mark 1549 for den Vendiske Møntunion med skjold for Hamburg, Lüneburg, Wismar og Lübeck.

beck, Hamburg, Wismar og Lüneburg. Senere sluttede Rostock, Stralsund samt Greifswald og Hannoter sig til. Unionens første witten 1379 udmøntedes med 176 stk. på

den 13 1/2 lødige kølnske mark (233,855 g), hvilket giver en råvægt på 1,328 g og et finsølvindhold på 1,121 g. I 1410 faldt vægten til 1,169 g med et finsølvindhold på 0,877 g, og i 1500-tallet var den blevet til en skilleløst med kun 0,355 g fint sølv. Senere indførtes bl.a. fælles schillinge og dobbeltschillinge, og i begyndelsen af 1500-tallet prægedes fælles mark, 2/3 mark og 1/3 mark. Ved bekendtgørelsen af Augsburgers Rigmøntordningen 1566, da man overgik til reichstaler møntfod, opløstes Den Vendiske Møntunion 7.febr.1569.

Lit: WJesse: Der Wendische Münzverein, 2. udg. Braunschweig 1967; G. Stefke: Die Vorgeschichte den »Wendischen Münzvereins« ca.1350-1370-1379/80 (Commentationes Numismaticae 1988) Hamburg 1988 s.261-171.

Venezolano. Oprindeligt en venezuelansk betegnelse (møntenhed) fra 1857 for en guldmønt (guldpeso), der modsvarede det franske 5 francs guldstykke. Denne mønt var dog kun en regnemønt og blev aldrig udmøntet. Ved lov af 18. juli 1872 indførtes sølvmonter efter forbillede i Den → Latinske Møntunion. 1 venezolano=100 centavos. 1 venezolano mønten var en sølv-mønt på 25 g med finhed 0,900, dvs. som et fransk 5 fr. sølvstykke. Sølvmonterne i denne serie havde på bagsiden angivelse af vægt og finhed, men ingen værdiangivelse. Det blev ændret 1879 ved indførelsen af en ny møntenhed: 1 bolivar=100 centimos. Den gamle venezolano blev til en 5 bolivares mønt, der ligeledes vejede 25 g og havde en finhed på 0,900.

Ventepenge (ty.: Wartegelder) er ikke en ny foretælse – den kendtes allerede fra slutningen af middelalderen, hvor visse møntarbejdere fik understøttelse i de perioder, møntproduktionen lå stille. Ventepengene måtte møntmesteren ofte selv betale.

I midten af 1600-tallet, da teknikken stillede endnu større krav til møntarbejderne, kunne det ske, at staten trådte til med en form for understøttelse. I Tysklands mange møntproducerende stater, byer og områder, har systemet været anvendt flittigt, og tilsvarende forhold gjorde sig også gældende ved Mønten i København.

Verdens mønter. Dette klodeomspændende område er for samlerne dækket af en del standard-referenceværker. Mest kendte er Craig: Coins of the World 1750-1850 3. udg. 1976 samt Yeomann: A Catalogue of Modern World Coins 1850-1964 13. udg. 1983 samt Current Coins of the World 1964 – 1988, 8. udg. 1988. Alle tre kataloger er typekataloger. I dag er de ved at være udkonkurrerede af Krause/Mishler: Standard Catalog of World Coins 1801-1995 23. udg. 1996 (→ Telefonbogen). En uvidet luksusudgave i to bind, dækkende perioden 1701 til dato, er udkommet 1992. Specielt for guldmønternes vedkommende findes Krause/Mishler: Standard Catalog of World Gold Coins, og Friedberg: Gold Coins of the World from Ancient times to the Present, 6.udg. 1992. En række verdenskataloger er også udgivet på tysk og fransk, men er ikke særlig efterspurgt i Skandinavien. Vil man læse om mønter tidligere end år 1700, er man henvist til diverse nationale kataloger eller specialværker.

Verdensudstillingsmedaljer. 1851 indledtes i London en lang række verdensudstillinger, ved hvilke det blev praksis at udsende både officielle medaljer og et væld af andre medaljer – store som små – samt jertons. Disse medaljer giver vidnesbyrd om den tekniske og kunstneriske formåen og bringer ofte gengivelser af store og dristige bygningskonstruktioner eller monumenter, f.eks. Eiffeltårnet (Paris 1889) og Atomt (Bruxelles 1958).

Foruden medaljer har adskillige lande også udsendt mønter i anledning af en verdensudstilling – her en belgisk fra 1958.

Vereinsmünzen. Betegnelse i Tyskland for de ensartede mønter (efter vægt og finhed), der blev resultatet af møntraktaterne i Dresden 1838 og i Wien (den tysk-østrigske traktat) 1857.

Vereinstaler. Ved den Tysk-Østrigske Møntunion i 1857 besluttedes at slå taler, der var mindre end → konventions-taleren. Vægten var 18,518 g, finheden 0.900 og finvægten 16,666 g, dvs. at den også var mindre end den preussiske taler præget 1750-1856, som havde et finsølvindhold på 16,703 g. Vereinstaleren blev bibeholdt ved Tysklands gennemgribende møntreform 1871, da det gamle talersystem afløstes af marksystemet. Den vedblev at cirkulere som et 3 mark stykke til 1908, da den blev afløst af et 3 mark stykke med en finvægt på 15 g.

Vexjö Gymnasii Myntkabinet. Grundlagt 1792 gennem en anonym donation og forøget kraftigt under tilsyn af biskop Olof Wallquist (1755-1800) og ved yderligere donationer. 1803 plyndredes samlingen af to gymnasiaster, men blev genopbygget

i løbet af 7 år. 1811-1881 var stilstand, men 1881 fik Myntkabinetet en god forstander i Edvard Melander. Allerede 1889 fik samlingen sit eget rum, men intern uenighed bevirkede, at den måtte pakkes ned for en tid. 1915 blev adjunkt H. Rundquist forstander og fik samlingen udstillet i et lille kælderrum. 1935 blev den slået sammen med Smålands Museums mindre samling. Efter et stort tyveri 1965 blev samlingen igen pakket ned for først den 16. maj 1971 at blive opstillet på ny med passende sikkerhedsforanstaltninger. Primus motor i nyopsætningen var Gunnar Sundberg. Godt 1/10 af samlingens ca. 40.000 numre er udstillet.

Lit: NNÅ 1937 s.145-146; NNUM 1971 s.120-122; SMM 1986 nr.3 s.10-11; Kronobergsboken 1987; SNT 1990 s.16; SNT 1992 nr.7 s.168-174.

Viborg. Dansk møntsted, hvor der første gang sloges mønter i Knud d. Stores tid (1018-1035) og indtil ca. 1160 under Valdemar I (1154-1182). Der findes en brakteat (Hbg. 17) med indskriften: WIBERGIS. Møntstedet har været aktivt – med pauser – til omkring 1330'erne. Der er vægtige og stærke indicier for dette gennem bl.a. brugen af »V« og officinmarkeringer.

Lit: J.S.Jensen: Viborg Mønt i 1000-tallet, MN 1973 s.184-186; K.G.Kaaber: Introduktion til en nyordning af de danske udmøntninger i tiden fra Valdemar den 2. Sejr's senere regeringsår til Valdemar den 4. Atterdag , ÅNOK 1986 s.213-241.

Viborg. Muligt svensk møntsted på Det Karelske Næs i Finland, der nu tilhører Rusland. Om der har været slået mønt her i begyndelsen af 1400-tallet er dog stadig usikkert.

Lit: NNUM 1993 s.138-144.

Victoriat. Romersk sølvmønt præget i en kort periode fra ca. 211 f.Kr. til ca. 170 f.Kr. Den omtales i en række samtidige tekster og in-

skriptioner som en sølvmønt, der på forsiden havde et portræt af Jupiter, medens bagsiden afbildede sejrsgudinden Victoria bekransende et trofæ

Romersk Republik: Victoriat fra år 207 f.Kr.

(tropaeum). Møntens vægt var 3 → scripulae=3,4 g, og ved dens indførelse indeholdt den 90% sølv. Den har cirkuleret sammen med denaren, så derfor faldt dens vægt også i takt med denne. Måske har mønten været tænkt som en form for drakme eller en halv-nomos, idet den blev præget uden for Rom – især i Syditalien og Gaul. Måske har den været tænkt som en handelsmønt. Selv om udmøntningen ophørte ca. 170 f.Kr. overgik navnet senere til en anden mønt, den vi i dag benævner → quinar, der genindførtes omkring 104 f.Kr.

Vierchen (Vierken). Navn på pommerske småsølvmønter fra første halvdel af 1400-tallet til begyndelsen af 1500-tallet, af værdi 4 → finken-

Den tyske Orden i Preussen, Winrich von Kniprode (1351-1382): Vierchen u.å.

augen. De svarede oprindeligt til 1/4 pommersk schilling og vejede ca. 0,46 g med en finvægt på 0,13 g. Senere faldt vægten til 0,38 g med et finsølvindhold på kun 0,085 g. Til forskel fra de pommerske vierchen, fandtes nogle preussiske vierchen fra Den tyske Orden fra den sidste halv-

Vier

del af 1300-tallet. 4 vierchen=halbschoter eller 1/3 schilling.

Vierer. Navn i Sydtyskland og Schweiz på en række småmønter med værdien 4 pfennige eller 4 heller. De tidligste tyske er fra Strassburg 1397. De vejede 1,29 g med finheden 0,960. Typen blev præget indtil slutningen af 1400-tallet. I Schweiz er den præget i bl.a. Basel fra 1462, og desuden også af Laufenburg, Luzern, Bern, Solothurn, Neuenburg, Schaffhausen og Freiburg. I Bern var mønten=1/2 kreuzer og prægedes til 1797, og her var 1 batzen=8 vierer.

Vierlander. Navn på en sølvmønt – en dobbeltgroschen eller patard udmøntet i de Burgundiske Nederlande, dvs. de fire provinser Flandern, Brabant, Hennegau og Holland. Disse fire lande (Vierlander) har givet mønten navn. Mønttypen indførtes under Filip den Gode (1419-1467) 1434 og udmøntedes til 1474. Den havde oprindeligt en vægt på 3,4 g med et finsølvindhold på 1,7 g.

Vierling. Oprindeligt betegnelsen for 1/4 pfennig i 1100-tallets Køln og Soest, medens typen præget i Nordhausen fra 1354 kaldtes »Vierdelinge«. Desuden prægedes i Braunschweig i 1400-tallet scherfe og vierlinge. Vierling eller veerling var i det nordtyske område betegnelsen for en 4 pfennig eller witten. Betegnelsen vierling brugtes i 1400 og 1500-tallet i Gelderland som betegnelse for 1/4 stuiver.

Vierteltaler. Tysk betegnelse for en 1/4 taler mønt, der også gik under navnet ortstaler eller slet og ret → ort. De første er præget 1507.

Vigesimal systemet → Tyvetal-systemet.

Vildmandsdaler. Afbildning af en vildmand med kølle eller et lille

grantræ rykket op med rod findes første gang på dalemønter 1539 udmøntet af hertug Henrik den Yngre af Wolfenbüttel. Derefter har motivet fundet udbredt anvendelse på Braunschweig-Wolfenbüttel og Braunschweig-Lüneburgs mønter, også på mindre værdier. Den sidste prægning fra Braunschweig med

*Vildmandsdaler 1619 fra Braunschweig
Wolfenbüttel under Friedrich Ulrich
(Dav.6303).*

vildmand daterer sig til 1789, men efter den tid har motivet været anvendt af bl.a. Preussen mellem 1790 og 1809 som våbenholder. I Schwarzburg havde man foruden en vildmand også en vildkvinde på mønter. Vildmanden findes som skjoldholder for det danske våben og er afbildet på mønter adskillige gange, især på de danske albertsdalere under Chr.7. (1766-1808) 1781-1796, hvor vildmanden har en central placering.

Vinkenaugen → Finkenaugen.

Vintém (flertal: Vinténs). Portugisisk sølvmønt til en værdi af 20 → reis udmøntet første gang 1489 under Johan II (1481-1495). Forsiden viste et kronet Y, medens bagsiden afbildede det portugisiske våben. Hans efterfølger vedblev at præge V. og 1/2 V., indtil kongehuset uddøde med Henrique i 1580. Derefter indtrådte Portugal i personalunion med Spanien, som fortsatte prægningen af mønter for Portugal indtil 1640. Disse mønter har værdibetegnelsen XX=20 reis, XXXX=40 reis (2 V.) og LXXX=80 reis (4 V.). Siden Portugals uafhængighed blev erklæret, har skiftende konger præget sølv V. i værdierne 12, 6, 3, 2 og 1 V. 1/2 V. mønten blev 1675 afløst af en kobber 10 reis (X), og 1800 blev V. til en 20 reis (XX). Efter 1836 blev alle mønter udtrykt i reis i decimalsystem. Beløb under 1 milreis blev i almindelig handel udtrykt i V.

Visby → Gotland.

Visitationstegn. På grundlag af den lægelige kontrol med prostituerede i København 1877-1906 anvendte Københavns politi en række tegn med indslået HV og derunder 150 øre og 100 øre samt OV og derunder 50 øre eller 25 øre. De »offentlige fruentimmere« skulle undersøges to gange om ugen for »venerisk smitte« (kønssygdomme). Tegnenes indslåede bogstaver står for »Hjemme Visitation«, der var dyrest, og »Offentlig Visitation«, der var en del billigere. Tegnene for undersøgelser skulle købes forud og ved undersøgelse afleveres til lægen, som var pligtig at afleverer dem samme dag til politidirektøren i København.

Lit: NNUM 1967 s.213-217.

Vitabyfundet → Hvitabyfundet.

Vitrunstykke → Rundstykke.

Vitten. Nyere betegnelse for den svenske 1 øre s.m. af sølv, præget un-

der Ulrika Eleonora og Fredrik I, samt den ligeværdige 1/4 skilling i kobber og 1/2 øren i bronze 1855-1867.

Vlieger → Arendschilling.

Vlies. 1429 indstiftede hertug Filip den Gode af Burgund en orden ved navn » Den gyldne Vlies« (Gouden Vlies). Denne orden findes siden afbildet på mange hollandske (→ briquet og → feuerreisen), på tysk-romerske mønter samt på mønter fra Spanien og Italien. Toison d'or (Gouden Vlies) var navnet på en nederlandsk guldmønt til en værdi af 2 philippsgylden indført 1496 af Filip d. Smukke og endvidere præget af Karl V. Toison d'argent (Zilveren Vlies) indførtes samtidig med toison d'or og gjaldt 6 flanderske gros eller 3 stuiver.

V.O.C. forkortelse for »Vereenigte Oostindische Compagnie«, navnet på det Hollandske Forenede Ostindiske Kompagni (1602-1800). De tre bogstaver VOC optræder hyppigt på især hollandske kolonimønter i monogramform som et stort V over de mindre bogstaver o og c.

Voce Populi Token. Irske kobbertokens udmøntet i Dublin 1760 af knapfabrikant Roche. Der havde ikke været præget kongelige kobbermønter for Irland efter 1755, og da man 1760 bestilte nye, kom de ikke, idet George II var død i oktober 1760, hvorfor irerne hjalp sig selv med denne nødudmøntning af skille-mønter. Der kendes meget lidt til token-udmøntningen, men det antydes, at portrættet på de irske tokens skal forestille Charles Edward Stuart, og at token-stykkerne er præget i det håb, at jakobitterne kunne gensætte stuarterne. I omskriften står: VOCE POPULI (Folkets stemme). Foruden halfpenny og farthing tokens er præget en twopenny token 1760 af Francis McMinn og i det føl-

gende år af John McCully i Newtownards.

Voksdsmeltningsmetoden → Cire perdu.

Volpetta → Armellino.

Vordingborg. Dansk møntsted i 1300-tallet underlagt Roskilde.

Vota. Flertalsform for det latinske VOTUM, der i den romerske religion betød et helligt løfte eller edsaf-læggelse. I romerriget fejredes edsaf-læggelser som kejserlige regeringsjubilæer, f.eks. VOTA DECENNALIBUS=10 års jubilæum. På romerske kobbermønter optræder de ofte som VOT.. MVLT.. indenfor en laurbærkrans. Mønterne er primært præget til uddeling til soldaterne, der f.eks. modtog et sådant donativ hvert 5. regeringsår. De er dog ikke brugbare for præcis datering, da en vota kan være soluta (afsluttet) eller suscepta (for kommende år). En kejser kan således godt begynde med VOT.V., selv om han kun regerede et år.

Vreneli. Folkelig betegnelse for schweiziske 10, 20 og 100 francs guldmønter, der på forsiden afbilder et pigehoved. Vreneli er øgenavn for en pige og diminutiv form eller kæle-navn for Veronica. De forskellige værdier er præget i perioden 1897-1949.

Vægterspecie. Dansk skuemønt (Hede: 119) præget ca. 1682 i Glückstadt under Chr.5. Mønten havde den latinske randskrift: SI VIGILAND ALII ET ME VIGILARE DECET (Når andre våger, bør jeg også våge). Dette, sammenholdt med at kongen på forsiden var vist i hel figur med scepter næsten som en vægter, har givet mønten navn. Af samme grund har en dukat (Hede: 118) fra 1682 fået navnet vægterdukat.

Vægterspecie u.år, Christian 5. (1670-1699), Glückstadt (H.119A).

Vægtfylde (Specifik vægt). Ved undersøgelse af mønter, der mistænkes for at være forfalskninger, kan det være praktisk at kende stykkets vægtfylde eller dens specifikke vægt, som den også kaldes. Den udtrykkes i gram pr. kubikcentimeter. Vægtfylden for rent guld er 19,3 ; for rent sølv: 10,5 og for rent kobber: 8,96. At måle og udregne vægtfylden og finheden er ikke svært – kunsten ligger i at få målingerne nøjagtige. Teoretisk kunne man bruge en balancevægt med to vægtskåle, men resultatet er ikke altid nøjagtig nok. Derfor er det mest praktisk at anvende en af de mere moderne analysepræcisionsvægte med een skål. Der skal udføres tre målinger: 1. Vægt af mønt i luft (A), 2. Vægt af holder og mønt i vand (B), 3. Vægt af holder i vand (C). Dernæst skal følgende udregnes: $B-C=D$ (vægten af mønt i vand) samt $A-D=E$ (vægt i gram af fortrængt vand). Ifølge Arkimedes lov vil mønten, når den kommer i vand, tabe lige så meget i vægt, som den fortrængte væskemængde vejer, og da vands vægtfylde er 1 gr./cm³, er E faktisk det samme som møn-

Vægt

tens rumfang i kubikcentimeter. Vægtfylden kan herefter udregnes som A (vægt af mønt)/ E (møntens rumfang). Desværre er mønter ikke fremstillet af kun eet materiale, men ofte en blanding af to eller flere metaller. Guld og sølv er ofte legeret med kobber. Man kan så enten gå ind i tabeller og ud fra vægtfylden aflæse finheden, eller man kan selv regne den ud.

Lit: Peter Flensburg: Viden om mønter, Kbh. 1979 s.76-78; Oddy & Hughes: The Specific Gravity Method for the Analysis of Gold Coins i Methods of Chemical and Metallurgical Investigation of Ancient Coins, London 1972 s.75-87.

Vægtlodder. Kun en del af vægtlodderne har tilknytning til numismatikken, bl.a. → Ashanti vægtlodder, → møntvægtlodder og de såkaldte → opiums vægtlodder.

Vægtmark → Mark.

Værdibetegnelse på mønter var tidligere nødvendig, hvis der var mulighed for forveksling. Blandt de antikke græske mønter findes af og til værdibetegnelse, men almindeligt var det ikke. Man skulle normalt kunne genkende en mønt ud fra størrelse og metalfarve. Undertiden benyttede man forskellige motiver for at markere enheden. Også romerne gjorde brug af værdibetegnelse på deres mønter. Ved → aes græve mønterne var assen indikeret med I, semis med et S og de mindre værdier med så mange punkter, at de svarede til det antal unciae, mønten var værd. Den romerske → denar var lig 10 as og bar derfor værdiangivelsen X (for 10). Senere, da denaren fik værdien 16 as, optrådte tallet XVI på mønterne og senere tegnet X for 16. Ser vi på de europæiske mønter, skal man helt frem til år 1300, hvor der første gang optræder værdiangivelse på en mønt. På Wenzel II's (1283-1305) Prager-groschen stod: GROSSI PRAGENSES. I

Danmark sættes første gang værdibetegnelse på mønter 1541, og kort tid efter også i Sverige. Det var dog ikke normalt i 1500, 1600 og det meste af 1700-tallet med værdibetegnelse på guldmønter og større sølvmønter som f.eks. speciedalere. Siden 1800-tallet er der stort set værdibetegnelse på alle mønter.

Værdimærke (Werth marke) → Tjenertegn.

Værdimønt (sv.: Vårdemynt).

Mønt, hvor der næsten er overensstemmelse mellem metalværdi og pålydende. → Nominalværdi → Møntværdi.

Västerås. Svensk by, hvor der ifølge testamente af 1285 fra Magnus Ladulås (1275-1290) synes præget mønter. Møntmestre er omtalt fra begyndelsen af 1300-tallet, og under Albrekt af Mecklenburg (1364-1389) prægedes brakteater med kronet A. Herefter er fra Erik af Pommern (1396-1439) frem til Sten Sture den yngre (1512-1520) præget ørtug og 1/2 ørtug. Endelig har Gustav Vasa (1521-1560) præget 1 øre, ørtug og fyrk i Västerås 1522-1531 samt den yderst sjældne daler 1540.

Lit: E. Persson: Västerås som myntort, VFFT XXI 1933; SMM 1986 nr.5 s.10.

Västeråsfyndet → Gåsmyretullfyndet.

Växjö i Sverige har en større møntsamling, udstillet i Smålands Museum. Efter 6 års ombygning åbnedes samlingen i en nyopsætning for publikum 16. maj 1971. Samlingen blev grundlagt allerede 1792 og tæller i dag over 30.000 numre.

Lit: NNUM 1971 s.120-122, 1972 s.63.

Våben. Et heraldisk våben kan bestå af op til flere dele. Hovedbestanddelen er → våbenskjoldet, og over dette kan være en hjælm, et hjælm-dække eller en våbenkrone. Skjoldet

kan være støttet af → skjoldholdere og er eventuelt indsat i en våbenkåbe (våbenkappe) eller i et våbentelt. Våbenet kan også være udformet som et → talende våben. Skjoldets felt bærer ejerens symbol.

Våbenmønter kaldes de første græske sølvmønter fra Athen i tiden ca. 545-515 f.Kr. Forsiderne havde forskellige motiver som gorgon-hoved, dyrehoved, forpart af en hest, trikskel, amphora eller et hjul. Bagsiderne havde et → incusum. Man har ment, at de forskellige motiver relaterede sig til forskellige vigtige adelsfamilier, en anden teori går ud på, at de har forbindelse med de pan-athenæiske fester. Mest almindelige værdi er didrakme, men der findes også andre enheder som f.eks. drakme og obol. Omkring 515-510 f.Kr. er der endvidere fremkommet en tetradrakme. Våbenmønterne afløstes fra 510-505 f.Kr. af → uglemønterne.

Våbenskjold. Den væsentligste bestanddel af et → våben. Våbenskjold med våbenmærker eller heraldiske figurer dukker op efter år 1100, men på mønter kom de først senere. Norge banede i Norden vejen under Eirik Magnusson (Erik Præstehader) (1280-1299). En penning slået efter ca. 1285 viser et skjold med løve, der holder Hellig Olavs økse i poterne. Gennem tiderne er anvendt forskellige skjoldformer udtrykkende de skiftende stilarter. I begyndelsen brugtes det gotiske trekant-skjold med afrundede sider, siden det U-formede eller såkaldt spanske skjold. Meget benyttet er også det ovale skjold, og i rokokko tiden fremkom et asymmetrisk skjold, som bl.a. findes på de danske 24 skillinge fra Fr.5.'s tid. Våbenskjold på mønter kan enten repræsentere lande, områder og byer eller personer som kejser, konger, hertuger, grever eller hvem, der nu havde møntretten. Mønter kan undertiden være et hjæl-

pemiddel for heraldikken, men mere almindeligt er det, at heraldikken ud fra våbenskjoldets sammensætning kan hjælpe med til at stedbestemme en ellers »svær« mønt. På mønter kan farverne i våbenskjoldet ikke gengives. Derfor bruges de såkaldte → tinkturer.

Lit: W. Rentzmann: Numismatische Wap-pen-Lexicon, Berlin 1876. En nyere ajour-ført udgave af dette værk foreligger i : Neubecker/- Rentzmann: Wappen Bilder Lexikon, München 1974. Anders Christen-sen: Våbenskjolde på mønter, Heraldisk Tidsskrift bind 3 nr. 29 (marts 1974) s.393-412.

Våbenspecie. En ikke særlig ud-bredt betegnelse for Fr.7.'s danske speciedaler (Hede 4A + 4B) 1849-1854, der på bagsiden afbilder det danske rigsvåben i modsætning til typen (Hede 6A-C) fra 1854 og frem-efter, der blot har værdirangivelsen 2 rigsdaler i en krans på bagsiden.

W

Wahl, Georg Wilhelm (1706-1778). Tysk født medaljør, der 1726 blev stempelskærer ved Mønten i Ham-borg. På grund af utilfredshed med medaljør Bergs arbejder hentede møntmester Winneke medaljør Wahl til København, hvor han 1731-1732 skar en del medaljer. De var dog ikke fuldt tilfredsstillende, og derfor besluttedes det at sende ham til Hedlinger i Stockholm, for at han kunne dygtiggøre sig. Han kom hjem 1734 og skar siden hæderlige medaljer. 11. marts 1737 udnævntes han til hof-medaljør, og 1749 blev han stempelskærer ved Den kgl. Mønt i København. Han blev sene-re møntmester på Den kgl. Mønt og

møntmester for Kurantbankens Mønt 1761-1764, hvorefter han gik på pension. Wahl havde en bror ved navn Johan Heinrich, der fra 1733 til 1749 arbejdede ved Chr. Winekes Mønt i København.

Lit: G.Galster: Danske og Norske Medail-ler og Jetons (Kbh. 1936) s.224-241; NR 1986 s.47; DBL bd.15 (1984) s.224-225.

Wahlstedt, Axel Johan Gabriel (1867-1943). Svensk læge og numis-matiker, kendt for sin store indsats for SNF og den numismatiske forsk-ning, hvilket mange bøger og artik-ler fra hans hånd vidner om. Emnerne spænder fra plademønter (plåtmynt) og medaljer over private svenske personmedaljer til kobberud-møntningen i Japan og møntvæsnet i det antikke Rom. For sit arbejde for SNF, hvor han var formand fra 1918 til 1934, besluttede foreningen i 1939 at hædre ham med en medalje.

Lit: Högberg: Svenska Numismatiker un-der fyra sekler, Gøteborg 1961 s.223-226, 266-267.

Wallenberg, Axel (1898-). Svensk billedhugger og medaljør, hvis kunst-nerbane begyndte med studier ved Althins og Berggrens kunstskoler. I en alder af 24 blev han optaget på Kunsthøjskolen i Stockholm, hvor han bl.a. havde → Milles som lærer i fem år. Da han forlod studierne 1927 fik han til opgave at udføre en plakette for modelsejlerklubben i Stockholm. Hans første medalje kom året efter i anledning af Spits-bergen ekspeditionen. Hans kunstne-riske evner og nære venskab med Carl Milles førte til et samarbejde, og efter Milles død 1955 blev han in-tendent og chef for Millesgården på Lidingö. Han har gennem årene skabt et utal af medaljer. I en bog på hans 80 årsdag i 1978 opremser L.O. Lagerqvist ialt 65 værker.

Lit: Samlar forum nr.1 1972, 1978 nr.3 s.6-7, 1978 nr.4 s.22-23; L.O.Lagerqvist: Axel Wallenberg medaljer, Stockh. 1978; SMM 1988 nr.3 s.18 (A.W.'s 90 års dag).

Wallroth, Karl August (1860-1936). Svensk møntdirektør og nu-mismatiker, hvis største og vigtigste arbejde var: »Sveriges Mynt 1449-1917«, NM XXII Stockh. 1918. Des-uden er han forfatter til arbejder som: »Myntets köpkraft« (1921) og »Svenska myntverk gennem tiderna« (1926). SNF udgav 1959 en medalje til ære for Wallroth.

Wampum. Perler fremstillet af forsk-ellige snegle og muslingskaller og brugt som betalingsmiddel af nord-amerikanske indianere. Endvidere blev de brugt til personlig udsmyk-ning. De handledes enkeltvis eller sammensyede til bændler eller bæl-ter. Navnet stammer fra det algon-quianske »Wampumpeage«, der be-tyder »en streng af hvide perler«. Der fandtes også andre ord for dette betalingsmiddel, som blev brugt af hollændere, franskmænd og india-nere, men det blev det af englænder-ne introducerede ord wampum, der blev blivende som betegnelse for både de hvide og de purpurfarvede perler. Hvornår dette betalingsmid-del er opstået, er uklart, men det fandtes, da de hvide kolonister an-kom. Den franske opdagelsesrejsen-de Jacques Cartier stødte på dem 1535. Oprindeligt blev de kun brugt af indianerne ved større transak-tioner, medens man i det daglige an-vendte byttehandel. De fleste wam-pum er fremstillet af muslingen »Ve-nus mercenaria«, der var purpur-farvet i randen, men ellers hvid. De farvede perler var dobbelt så meget værd som de hvide. Wampum blev introduceret i New England 1627, og brugen spredtes hurtigt blandt de hvide i de engelske besiddelser. Både kolonister og indianere var glade for wampums, idet der var kronisk man-gel på cirkulerende mønter. Centret for produktionen var det østlige Long Island. 1637 gik der 6 stk. wampum-perler på en penny. De purpurfarvede blev snart forfalskede, idet canadiske pelshandlere indfarve-

Ward

de de billigere hvide. Dermed tabte wampum efterhånden i værdi. 22. maj 1661 blev deres status som legalt omsætningsmiddel ophævet i Massachusetts og kort tid efter også i de andre stater. Europæernes sidste officielle brug af wampum fandt sted i 1690'erne. Indianerne vedblev dog at anvende dem helt frem til midten af 1800-tallet. Den sidste fremstiller af dette betalingsmiddel var Campbell familien fra New Jersey, der producerede dem helt frem til 1905, i de sidste år dog kun til museer.

Lit: Don Taxay: Money of the American Indians and other primitive currency of the Americas, New York 1970.

Wardein → Guardein.

Warheitstaler → Rebellentaler.

Warn. Koreansk hovedmøntenhed i omløb mellem 1888 og 1891. 1000 mun = 1 warn. 1 warn var en sølv-mønt med vægt 26,956 g (416 grains) og kun slået i ringe antal i året 1888. På bagsiden over værdiangivelsen var afbildet det såkaldte »Tae Geug« symbol.

Wasertaler. Navnet på en taler udmøntet i Zürich 1660 (Dav. 4648). Forsiden viser Zürichs våbenskjold, medens bagsiden i et bånd har indskriften: »DOMINE CONSERVA NOS IN PACE«. Den har fået sit navn efter byens borgmester, der hed Waser.

Wechseltaler. Da den tyske reichstaler i 1600-tallet blev sjældnere og fortrængt af fremmede talere med mindre sølvindhold, formåede handelsfolk 1670 den sachsiske kurfyrst Johann Georg II (1656-1680) til at præge en taler, der ligeledes var ringere. Den gik under navnet wechseltaler (Dav:7625), hvilket var angivet under bagsidens våben. Den var stadig bedre end de nederlandske, men kun i cirkulation til 1680.

Wedberg, Johan Otto (1826-1912). Svensk justitsråd og møntsamler, ejer af en mønt- og medaljesamling med mange rariteter og desuden et stort numismatisk bibliotek. En af SNF's stiftere og foreningens formand 1903-1906. Hans samling solgtes på Appelgrens auktioner nr.15-17 fra 1912 indeholdende 2218 numre.

Wegener, Wilhelm Th. (1724-1792). Dansk matematiker og hofmarskal, der året før sin død blev chef for Møntkabinetet i København.

Lit: DBL bd.15 (1984) s.357-358.

Weidenbaumtaler. Navnet på en serie tyske talere præget af landgreve Wilhelm II af Kassel (1627-1637). Hovedmotivet på bagsiderne viser overst en sol med guds navn på he-

*Hessen-Kassel, Wilhelm V (1627-1637):
Weidenbaumtaler 1637.*

bræisk, derunder et af storm og lynbøjet tykt piletræ (weidenbaum), der af og til er omgivet af huse og land-

skaber. Motivet skal ses på baggrund af 30-årskrigen (1618-1648), og omskriften lyder : DEO VOLENTE HUMILIS LEVABOR (Hvis Gud vil, skal mit ringe jeg trøstes).

Weisspfennig. Middelalderlig gro-schenmønt (→ albus) fra det vestlige område af Tyskland. Første del af møntens navn weiss (da.: Hvid) er

*Trier (ærkebispedømme), Jakob von Sirk
(1439-1456): Weisspfennig 1444.*

afledt af dens farve, der var hvid eller lys, idet den havde et højt sølvindhold i modsætning til de mindre værdige og stærkt kobberholdige pfennigmønter.

Welin, Ulla S. Linder (1909-1983). Fil.lic. og antikvar ved Kungl. Myntkabinetet, der tidligt i sin karriere begyndte at interessere sig for islamisk numismatik. I grunden var det ikke så mærkeligt, når man tænker på de store mængder af → kufiske mønter, der er fundet i Sverige, specielt på Gotland. Welin var også den, der 1935-1938 havde det store arbejde med at udfærdige et katalog over Sven Svenssons samling på ikke mindre end 30.146 stykker. Gennem årene har hun skrevet en imponerende samling af artikler om islamiske mønter. En årrække var hun desuden tilknyttet det svenske Institut i Rom. Fra 1945 var hun korresponderende medlem af Svensk Nu-

mismatisk Forening, og 1975 udnævntes hun til Honorary Fellow i The Royal Numismatic Society, London. Desuden blev hun hædret med Svensk Numismatisk Forenings Gustav VI Adolf medalje i guld for fremragende numismatisk forskning.

Lit: NNUM 1969 s.262-265 (bibliografi), NNUM 1983 s.124-126 (bibliografi); MK 1983 nr.6 s.138-139.

Wen. Kinesisk skillemøntenhed. 1 liang (tael)=10 qian (mace)=100 fen (candareen)=1000 wen (li eller cash). Wen er det samme som cash. Det kinesiske tegn for wen er benyttet for cash på kinesiske pengesedler lige siden omkring 1000-tallet. I Annam (Vietnam) kaldtes den → van og i Korea → mun.

Wendentaler. Større sølvmønttype, der opstod i Den → Vendiske Møntunion fra 1541 med en værdi af 2 mark. Denne fællesmønt havde på forsiden våbenskjold fra byerne Wismar, Rostock og Stralsund, medens bagsidens våbener repræsenterede Lübeck, Hamburg og Lüneburg.

Werk (Work, Varek). Etiopiske guldmønter med årstal 1897 i værdierne 1/4, 1/2 eller 1 werk præget i Paris for kejser Menelik II (1889-1913).

*Æthiopien, Menelik II (1889-1913):
Werk 1897.*

Mønter med årstal 1931 er præget i Addis Abeba for Haile Selassie. Werk er det etiopiske ord for »guld«. 1 werk guldmønten vejer 7 g med finheden 0.900.

Lit: NNUM 1938 s.394-403, 1939 s.1-3.

Wespentaler → Rebellentaler.

Westermark, Ulla (1927-). Svensk numismatiker, fil.lic. og chef for Kungl. Myntkabinettet i Stockholm 1979-1983. Efter fil. lic. eksamen gjorde hun i kortere perioder tjeneste på Myntkabinettet inden sin fastansættelse 1960. Hendes område var antikke mønter og medaljekunst. 1961 udkom hendes licentiatafhandling »Das Bildnis des Philetairos von Pergamon Corpus der Münzprägung«, der gjorde hende kendt blandt forskere på dette felt. Dernæst fulgte tre hefter af den svenske Sylloge og 1980 bogen »The Coinage of Kamarina«, som hun skrev sammen med G.K.Jenkins fra British Museum.

1975 var hun blevet 1. antikvarie og 1979-83 chef, dvs. museumsdirektør for Kungl. Myntkabinettet. Denne stilling overlod hun til Lars O. Lagerqvist for at få bedre tid til at forske. Ved en højtidelighed 9. sept. 1988 blev hun af det humanistiske fakultet ved Stockholms Universitet udnævnt til filosofie hedersdoktor. Ved sin pensionering 1. april 1992 hædredes hun med et festskrift med titlen: Florilegium Numismaticum.(NM bd.38).

Lit: MK 1979 s.119; NNUM 1987 s.46-51 (60 år + bibliografi); SNT 1988 s.181; NNUM 1992 s.126-127; NM bd.38.

Whan (Hwan). Koreansk møntenhed benyttet mellem 1892 og 1902. 100 fun=1 yang, og 5 yang=1 whan. 1893 blev der præget et forholdsvis begrænset oplag af en 1 whan sølvmønt, som stort set var en kopi af den japanske 1 yen. Vægten 416 grains=26,956 g og finheden 0.900 var den samme som for den japanske 1 yen. Værdibetegnelsen whan (kin.: Huan) ligner ved første øjekast næsten det japanske »Yen« (kin.: Yuan). 1 whan mønten afløste 5 → yang fra 1892. Begge mønter afbildede en blommeblomst over værdiangivelsen.

Widlund, August (1835-1930). Svensk malermester og møntsamler,

der især helligede sig orientalske og udenlandske mønter. Widlund beskrev sammen med Carl Hjelm de udenlandske mønter i Claes Gartz samling, der i 1900 solgtes hos Bukowski. Hans egen samling af svenske mønter solgtes på Appelgrens auktion marts 1915.

Wiedewelt, Johannes (1731-1802). Efter Thorvaldsen vel nok 1700-tallets mest berømte og mest benyttede danske billedhugger. Professor og direktør for Akademiet i København. Blandt hans utallige opgaver og værker er han blandt numismatikere bedst kendt som den, der i 1782 tegnede de flotte møntskabe til Det kgl. Møntkabinet på Rosenborg slot. Udførelsen af skabene, der stadig anvendes, blev foretaget af hans elev Carl Frederik Kindgreen fra 1782-1784. Wiedewelt har også tegnet en del mønter og medaljer, bl.a. Chr.7.'s dukat 1771 (Hede 1) og christiånd'or (Hede 5), hvis stempler blev skåret af → Wolff. I slutningen af århundredet kom Wiedewelt i den grad til at lide under mangel på offentlige bestillinger, at han til sidst selv søgte døden i Sortedamssøen.

Lit: MN 1980 nr.10 s.300; DBL bd.15 (1984) s.500-504.

Wikman, Carl Johan (1725-1796). Svensk medaljør og stempelskærer af kendt gravørslægt. Var virksom på Avesta 1751-1771 og indtil 1791 også medalje-gravør ved banken, på hvilken post han afløstes af sin søn Johan Gabriel Wikman.

Lit: NM bd.XXVIII.

Wilcke, Julius Washington (1875-1951). Dansk embedsmand, departementschef i Landbrugsministeriet 1934-1945, dr. polit., møntsamler og numismatiker, der 1901 blev medlem af Møntsamlerforeningen af 1896. 1907 blev Wilcke uvenner med → Hauberg angående en vens donation, og hans egenrådighed og stridbare sind fik ham til at lægge sig ud

Wilh

også med andre numismatisk kyndige, så at han blev lagt for had i foreningen. 1909 blev han næstformand i Møntsamlereforeningen og året efter formand. Han var en af de drivende kræfter, da medlemmerne af Møntsamlereforeningen af 1896 i 1916 indgik i Numismatisk Forening, og Wilcke blev ny og dynamisk formand i den sammensluttede forening. Fra 1916 redigerede han det netop skabte medlemsblad, hvis første nummer kom i oktober samme år. Mange af Wilckes artikler angik Chr.4.'s mønter, og 1917 bestemte han sig for at skrive en disputats om Chr.4.'s møntpolitik en disputats, som var færdig allerede året efter, og som han forsvarede i april 1919. 1918 blev Wilcke valgt til korresponderende medlem af Svensk Numismatisk Forening. 1921 forlod L.E. Bruun sin næstformandspost, fordi han syntes, at Wilcke var for egenrådig. Fra januar til marts 1922 solgte Wilcke sine mønter på foreningens auktioner og meddelte ved årsskiftet 1923/24, at han ønskede at fratræde som formand på grund af andet arbejde. 1924 kom hans næste bog »Montvæsenet under Chr.4. og Fr.3. i tidsrummet 1625-1670«. 1924 udarbejdede Wilcke sammen med kon-torchef J.P. Fischer en fortegnelse over Emil Glückstads samling en fortegnelse, der blev stærkt kritiseret af bl.a. → Galster. Det medførte en retssag, som endte med forlig og i 1925 med Wilckes og Fischers udmeldelse af foreningen. 1927 udkom hans 3. bog med titlen: »Kurantmønten 1726-1788«, og to år senere fulgte »Specie Kurant og Rigsbankdaler 1788-1845«. I 1930 var han medarbejder ved det stort anlagte tyske møntleksikon: »Wörterbuch der Münzkunde«, og samme år kom hans 5. bog »Sølv- og Guldmøntfod 1845-1914«, og 1931 udgav han »Daler, Mark og Kroner 1481-1914«. Wilcke skrev ikke mere i Numismatisk Forenings Medlemsblad, men foretrak at publicere en del artikler i

Num.Med. Bind XXVI -XXVIII. I 1937 blev Wilcke æresmedlem af Norsk Num. Forening, og samme år forsøgte han uden held at blive medlem af Dansk Numismatisk Forening igen. 1940 overrakte en komite ham en medalje på hans 65 års dag. I slutningen af besættelsen måtte Wilcke tage til Sverige, hvor han en tid var beskæftiget med at bestemme danske mønter på Kungl. Myntkabinettet i Stockholm. Efter befrielsen solgte Wilcke sin samling af mønter og bøger 1945-46 og gav sig i kast med at bearbejde materialet til bogen »Renessancens Mønt og Pengeforhold 1481-1588«. Den udkom 1950 kort tid før hans død marts 1951. I dag står hans imponerende numismatiske forfatterskab uanset sine svagheder som et hovedværk i dansk mønthistorie fra 1481-1914.

Lit: NNUM 1940 s.171, 1951 s.79,91-97 (nekrolog + biografi); NR 1979 nr.2 s.20-23, J.S.Jensen: Møntsamlere og forskere Dansk Numismatisk Forening 1885-1985, Kbh.1985 passim.

Wilhelmsdor er navnet på fire typer guldmønter:

1: Den dobbelte pistol, der 1737 indførtes i Preussen af Friedrich Wilhelm I (1713-1740). Dens vægt var 13,363 g med finheden 0.916. Den halve wilhelmsdor (pistolten) var forgænger for friedrichsdoren, der indførtes fra 1741.

2: Pistoler udmøntet i Braunschweig under hertug Wilhelm (1830-1884).

3: Pistoler udmøntet i Hessen-Kassel af kurfyrst Wilhelm II (1821-1847) og Friedrich Wilhelm I (1847-1866).

4: Hollandsk 10 gyldenstykke præget 1818-1889 under Wilhelm I, Wilhelm II og Wilhelm III.

Willow tree mønter. En serie mønter præget 1653-1660 i den engelske koloni Massachusetts i New England i Nordamerika til erstatning for → Massachusetts mønterne med indslået NE, der var for nem-

*Nordamerikansk sicpence 1652
(Willow tree type) fra Massachusetts.*

me at forfalske. De nye mønter lignede mere mønter, omend de var primitivt udført. Mønterne har fået navn efter afbildningen af piletræet (willowtree) på forsiden. Der fandtes tre værdier: 3d., 6d. og 1 shilling alle med årstal 1652. Brugen af mønterne blev forbudt 1682.

Winslow, Peter Chr. (1708-1758). Dansk medaljør, der først virkede i England og siden i Paris, hvor han blev uddannet hos Mikkel Røg. I årene 1737-1744 havde han eget værksted i Paris, hvor han for det meste var beskæftiget med at erstatte ødelagte stempler. Hjemkommet til København fik han til opgave at udføre møntstempler og bagsider til medaljer, hvis forsider Arben tog sig af. 1745 udnævntes han til dansk hofmedaljør og i marts 1749 til medaljør ved Mønten. Hans arbejder var dog langt under forventning, og han blev efterhånden forfalden og forgældet. Efter en sag om jetonerne til Videnskabernes Selskab, som ikke faldt i god jord, rejste han 1756 til Rusland, hvor han døde kort efter.

Lit: G.Galster: Danske og Norske Medaljer og Jetons (Kbh.1936) s.243-252; NR 1986 s.93-94; DBL bd.15 (1984) s.607-608.

Wisby → Gotland.

Witten → Hvid.

Wolfenbüttel. Tysk fæstnings- og slotsområde ca. 12 km. syd for byen Braunschweig. Området blev under 30-årskrigen efter pres overdraget til den danske konge Chr.4. Han indsatte en statholder, som 1/4-19/12 1627

lod præge guld- og sølvmonter i Chr.4.'s navn. → Hanrejsmonter, → Wolfenbüttelspecie.

Lit: Wilcke II s.261-262; Hede s.213.

Wolfenbüttelspecie. Navnet på en speciedaler (Hede 3 og 5), der under den danske konge Chr.4. (1588-1648) i 1627 under 30-årskrigen er præget på fæstningen Wolfenbüttel i Tyskland af kongens statholder, grev Philipp Reinhard. Materialet til udmøntningen stammede fra hertug Friedrich Ulrich af Braunschweig-Lüneburgs guld- og sølvservice, som fandtes på slottet i Wolfenbüttel. → Hanrejsmonter.

Wolff, Johan Henrik (1727-1788). Dansk medaljør, der først lærte guldsmedehåndværket og derefter drog på rejser til udlandet for at videreudanne sig. I Paris arbejdede han hos en juveler og en knapmager og fik yderligere undervisning i stempelskæring af Arbien under dennes ophold i Paris. Wolff rejste hjem til København efter 1757. Hans første medaljeopgave herhjemme var souverainetsfest-medaljen 1760. Forsiden til denne medalje blev senere årsag til misforståelsen → Wolffs suite. I 1761 fik han et stipendium, der satte ham i stand til sammen med medaljør Adzer at rejse til Paris og dernæst til Rom, hvor de var til 1764. I 1765 blev han medlem af Akademiet, og i 1771 ansattes han som stempelskærer ved Montén i Altona. Wolff var en dygtig kunstner, der er mester for en anseelig mængde medalje- og møntstempler, men han blev syg, og fra 1783 evnede han ikke at udføre det arbejde, der var ham pålagt. Hans sidste stempler efter 1785 kasseredes, hans løn tilbageholdtes, og han døde forarmet tre år senere.

Lit: Wilcke: Kurantmønten (Kbh.1927) s.126ff,187ff; G.Galster: Danske og Norske Medailler og Jetons (Kbh.1936) s.334-349; NR 1986 s.95; DBL bd.16 (1984) s.26.

Wolff's suite → Scriemedaljer.

Won. Koreansk hovedmøntenhed introduceret første gang 1902 svarende til de tidligere værdier → warn, 5 → yang og → whan. 100 chou=1 won. Der er ikke udmøntet 1 won mønter, med derimod 1/2 won i sølv med vægten 13,478 g, som senere blev nedsat til 10,13 g. Desuden er udmøntet 5, 10 og 20 won i guld. Fra 1910 til 1945 var landet besat af japanerne, som brugte yen som møntenhed. 1945 indførtes won igen af det russiske militærstyre, og den blev senere accepteret som møntenhed i Nordkorea, ligesom Sydkorea senere indførte enheden.

Wooden Nickels. Samlerbetegnelse for møntlignende objekter af træ. Under den store depression i U.S.A. var de en slags nødmonter i Tenino i Washington 1931-1932. Disse nødmonter var trykt på firkantede tynde stykker træ og var også til salg som souvenirs. Ret hurtigt bredte ideen om at bruge dem som souvenirs og reklametegn sig. Den påtrykte værdi var 5 cent (nickel), og ofte var der

en afbildning af den almindelige 5 cent mønt på den, hvilket har givet dem navn. Omkring 1950 gik man fra det firkantede format over til runde tværtræ-stykker, hvor motivet tryktes med gummistempel. De er, især i USA, et stort samlerområde.

Woods halfpenny. 1722 fik en London købmand, William Wood, eneret på at præge kobbermønter for Irland, og en halfpenny blev præget på hans jernvarefabrik i Bristol. Det gav anledning til skandale, idet Wood havde fået sin eneret gennem en af kongens elskerinder hertuginde af Kendal. Det irske parlament instruerede alle officielle instanser om ikke at acceptere mønterne, og Dean Swift skrev »Drapier's Letters«, i hvilken han berettede om korruptionen og skrev, at Wood brugte et dårligt materiale med for lidt kobber (Bath metal). Wood nød tid på at indstille prægningen 1724. Herefter blev alle mønterne indkaldt og sendt til Amerika sammen med de af Wood prægede → rosa americana og sat i cirkulation.

Woods metal → Bath metal.

Worm, Ole (1588-1654). Dansk læge, samler og oldforsker, professor ved Københavns Universitet i medicin fra 1624 til sin død. Hans museum, der også omfattede mønter, var datidens største seværdighed i København, og hans beskrivelse af det udkom i 1655. Efter hans død indlemmedes det i den kongelige samling (Kunstammeret) i 1655. Selve samlingen er beskrevet i: »Museum Wormianum seu historia rerum rariorum« – et værk, sønnen Willum Worm fik udgivet i Amsterdam i 1655. Til Worms fortjenester hører også indsamlingen af oplysninger om danske fortidsminder i seks bind og hans pionerarbejder om de danske runer og runestene.

Lit: NFM Bind X s.78-79; NNUM 1944 s.27-30; K.Bendixen: Et Myntkabinet til

Amerikansk Wooden Nickel som i dag bruges som adressejeton.

Worm

Nytte og Ære, Kbh.1980 s.4; DBL bd.16 (1984) s.45-51; H.D.Schepelen: Museum Wormianum. Dets forudsætninger og tilblivelse (1941).

Worm, Willum (1633-1704). Søn af Ole Worm. Dansk historiograf, dr. med. i Padua, 1662 udnævnt til professor i fysik ved Universitetet i København. 1668 fik han til opgave at registrere Kunstkammeret, der også indeholdt mønter og medaljer. 1670 udarbejdede han en registrering, og 1681 forelå en fortegnelse over Chr.5.'s guldmedaljer. 1671 blev han Griffenfelds efterfølger som kgl. bibliotekar. 1673 fik han overinspektionen af Det kgl. Kunst- og Modelkammer. Worm var 1674 blevet overinspektør, og sammen med Poul Vinding og Holger Jacobæus blev han i 1690 nok engang sat til at registrere samlingen en registrering, der resulterede i udgivelsen af → Museum Regium i 1696. Worm gjorde iøvrigt fortsat en betydelig karriere, idet han 1679 blev assessor i Højesteret og virkede som dommer i Danske Kancelli fra 1684, og 1694 blev han konferensråd.

Lit: NFM Bind X s.79-81; Den kgl. Mønt- og Medaillesamling 1781-1981, Kbh.1981 s.11-12; DBL bd.16 (1984) s.52-53.

X

Xerafim (Pardao, Pardau). Navn på mønt indført i Portugisisk Indien 1570. Dens værdi var 300 reis eller 1/2 rupia. De første eksemplarer vejede næsten 20 g, men vægten faldt 1751 til ca. 5,9 g og var 1850 kun 5,5 g. Den er sidst præget 1871. En kort overgang i 1766 og 1819 er den udmøntet i guld vejende 0,40 g.

Xu (Su). Skillemonthenhed brugt i Vietnam efter franskmændenes nederlag, senere i Nordvietnam og Syd-vietnam, hvor den undertiden på mønter er angivet som → su. 100 xu (su)=10 hao=1 dong.

Y

Yamba (Jamba, Yambus). I Centralasien navn for → syce (saisi) med en værdi af 50 tael (1850-1950 g). I Mongoliet inddeltes den i 50 lahn a 10 tjan a 10 tung.

Yang. Koreansk møntenhed 1892-1902. 100 fun=1 yang, og 5 yang=1 → whan. Der er præget 5 yang i sølv 1892 samt 1 yang 1892, 93 og 98. 5 yang møntens forbillede var den japanske 1 yen, og vejede ligesom denne 416 grains (26,956 g).

Yarim. I forbindelsen »yarim kurus« er tyrkisk sølv mønt fra 1600-tallet med en vægt på ca. 9,4 g.

Yellow Boy. Engelsk slangbetegnelse for en guinea eller sovereyn, idet der refereredes til møntens gule farve og det kongelige portræt.

Lit: Frey s.262

Yen. Japansk hovedmøntenhed indført 1870. 1 yen=100 sen. 1 yen mønten var oprindeligt af sølv med vægten 26,9563 g og finheden 0,900. Vægten var på mønten angivet som 416 (grains) på samme måde, som den japanske tradedollar var angivet som 420 grains. Udmøntningen af de store sølv yen opførte 1914. Fra 1948-1950 udmøntedes den som en lille messingmønt, og fra 1955 har den været præget i aluminium.

Yeoman, R.S. (ofte forkortet til Y. eller Yeo.). Amerikansk numismatiker, der har skrevet flere standardværker om mønter. Et Y-nummer refererer normalt til katalogerne: Modern World Coins og Current Coins of the World – typekataloger, som bringer lister over alle verdens mønter fra 1850 til dato.

Yirmilik. Tyrkisk sølv mønt fra begyndelsen af 1700-tallet. Den vejede først ca. 12,7 g, men faldt senere i vægt og sølvindhold. Dens værdi var 20 para. Møntenheden er også benyttet på Krim.

Yuan. Kinesisk betegnelse for mønter, der i Tang og Song dynastiet betegnedes som Yuan Bao. Fra slutningen af 1500-tallet kom store mængder af større udenlandske daler mønter (Yin Yuan) til Kina, og i 1890'erne opstod en række større sølv mønter i enkelte provinser. 1 yuan (dollar)=100 cent, eller som der stod på mønterne: 7 mace (chi-en) og 2 candareen (fen). Vægten varierede fra 24,4 til 27,5 g og finheden fra 0,850 til 0,900. I det moderne Kina (Folkerepublikken) er 1 renminbi yuan=10 jiao=100 fen. En 1 yuan mønt i kobbernikkel udkom 1980.

Yuzluk (Yuzlik). Tyrkisk møntbetegnelse for en 2 1/2 piastre sølv mønt fra sidst i 1700-tallet med en vægt på ca. 32 g og finhed 0,465, som skulle korrespondere med Maria Theresia-daleren. Senere faldt sølvindholdet drastisk i 2 1/2 piastre (100 para) mønterne. Mønten har sit navn fra det tyrkiske »Yüz« (hundrede).